

UNIV. BIBLIOTH.
* 1908 *
HELSINGFORS

Seurakunnan - kosto,

Muistelmia isou-wihan ajoilta.

Tositapaus.

Kirjoittanut

P. Pääväranta.

— 7753 —

Oulussa,

Joh. Bergdahl'in kustannuksella, 1867.

Seurakunnan-kosto,

Whistelmia ison-wihan ajoilta.

~~~~~  
Lositapaus.

~~~~~  
Kirjoittanut
P. Päiwärinta.

~~~~~
Oulussa,
Joh. Bergdahl'in kirjapainossa, 1867.

Blaine

Blaine, Maine, the only town in the State where the population is over 10,000. It is situated on the coast of the State, and is one of the most important ports in the country. It is the seat of the State Government, and is the largest city in the State. It is also one of the most beautiful cities in the world. The town is situated on a beautiful bay, and is surrounded by mountains. The climate is very pleasant, and the scenery is very beautiful. The town is a very important one, and is one of the most interesting places in the State. It is a very beautiful city, and is one of the most interesting places in the world. The town is situated on a beautiful bay, and is surrounded by mountains. The climate is very pleasant, and the scenery is very beautiful. The town is a very important one, and is one of the most interesting places in the State. It is a very beautiful city, and is one of the most interesting places in the world.

Alkulause.

Tuhansia wikoja löydetään aina täydellisempäinkin ihmisten teoksissa, sitäkin syystä — kuin usein tapahtuu — että joka toiselle on mieluista, se toisille on wastahakoista ja moitittawata. Tässä teoksessani siis löytynee wikoja ja puutoksi runsaammaltakin, senkin tähden, etten ole tiimaakaan toiselta saanut minkäänlaisista opetusta, muuta kuin „mitä isoni opetti, kirwes-wartta weistäessä, jota äiti äännätytti wärttänä wääntäessään.“ Senpätähden toiwonkin, että tawallisella ihmis-sääliwällä sydamessä puutokseni katsottaisiin ja wikani anteeksi annettaisiin.

Muistutuksia olen aina halulla vastaan ottanut, kuin ne owat tapahtuneet hyvän suowasta sydäimestä, mutta jos ne rupeewat tulemaan kowin rajusti, niin silloin ei ne yhtään autaminua wasta tulemaan ruoti-ufon tykö kuulemaan hänen tarinoitansa. Siitä olen waan wakuutettu, ett'en tällä teoksellani ole tarkoittanut kellekkään pahaa, olen waan tahtonut muutamain, unhoitetun eh'ei unhoitusta ansaitsewan, tapauksen, säilyttää jälkiin tulewillekin polwille nähtäväksi; ja herättääkseni nuorisossa, jolle tämä paraitte omistetaan, halua tutkimaan rakkaan isänmaamme silloisia että nykhyisiä aikoja, että he tulisiwat näkemään, ettei nykhyiset kärsimiset ole werrattawakaan entisen ajan kärsimisiin, waikka niitä niin suuriksi hündetaan, ja awuttomaksi tullaan heti pienemmäksi wastahakoisuuden tullessa. E

olisi aina mieleen pantawa, että nero ja tarmo ihmisen pyötyks-
sä pitää, eikä toisen armo.

Dulun-Salo 23 päivä heinäkuuta 1866.

Kaikkella nöhrähdellä,
Teidän Päiwärinta.

Ensimmäinen luku.

Sissi-päällikkö.

Kärjimisistä muisto=riikkaummat ajat rakkaalle isänmaallemme ovat epäilemättä Kaarle XII ajat, jolloin ne pitkät moni=vuotiset vihollisuudet Ruotsin ja Venäjän välillä olivat veri=vihollisuuksia; jolloin Venäjän silloinen raaka ja sivistymätöin elämän=tapa oli se tuli, joka hynnytti ne hirmuisuudet, joita muistellesa ja kuullessa vielä veri suonissa kiehuu. Silloin ei säästetty aseetointa ja turvatointa kansaakaan, ei pieniä lapsia ja raskaita waimojakaan; kaikki mittämaan sattuiwat heidän wihansa esineeksi, ne armotta tuhottiin ja raiskattiin sekä hengen että tawaran puolesta. Ne ajat kulkewat suwusta sukukuntaan „isonwihan“ nimellä; samoin säilyhy kansan suussa tarinoina monta tapausta silloisista veri=sannoista ja tuho=töistä, joita maamme sai Wenäläiseltä kärsiä. — Tahdotkos istua wiereeni ja kuunnella, niin kerron sinulle muutamaman tapauksen isonwihan ajoilta, — tapauksen, jota kuunnellesas et kadu aikasi hukkaa; ja sen kerron aivan samalla lailla, kuin kuului erään sokean ruoti=ukon poikaisa ollessani kertowan.

„Koko Kalajoen pidäs,” alkoi ukko, niinpä kapelinsakkini Miiwieska, tuli silloin vihollisen julmuuden tähden kowaa kärsimään. Talot joutuuiwat au=

tioiksi, asukkaaita — ihmisittä, eläimittä ja muutta tavaratta. Ihmiset, jotka vielä elossa olivat, jotka eivät olleet joutuneet vihollisen ja taudin uhriksi, olivat lapsinensa, lankoinensa ja vihollisilta säilynein rihkaminensa metsissä, — syntillä sydän-mailla piilemässä ja säilyttämässä kalliinta tavaratansa — henkeänsä; eläimet taas olivat joutuneet vihollisen ruuksi. Kuitenkaan ei kaikista taloista olleet kaikkesti kaikki asukkaat pois; niinpä oli Koskelankin talossa ollut Ryösti niminen isäntä, joka ei pelännyt vihollisten wainoja, eikä lähtenyt peräti poies kotoansa, vaikka viholliset häntä alati wainosivat, ja pyyhivät saada murhatuksi; olivatpa luvanneet suuren palkinnonkin sille, joka Ryöstin heidän käsiinsä toisi, joko elävänä eli kuolleena. Mainittu Koskelan Ryösti oli Wenäläisten hirru; sillä hän oli tawattomalla nerollansa ja urhoollisuudellansa tehnyt Wenäläisille tuhoja. Hän oli niitä mainioita „Sissi- eli Kivekäs-päälliköitä.“ Hän oli koko Oiwieskan tuki ja turwa. Usein otti Ryösti Wenäläisten teurastamista eläimistäkin osansa. Usein ryösti ja riisti hän Wenäläisten muona-warojakin, waatteita ja aseita ja kuljetti ne metsiin, nälkäisten ja wilua kärsiwäin kanssa-ihmistensä awuksi. Ryöstillä oli metsissä piilemässä ustiampia kymmeniä miehiä, jotka olivat lyöttäneet yksin neuwoin pitämään omaansa sekä turwattomain kansalaiistensa puolta. Niiden päällikkö oli Ryösti, joiden awulla hän teki viholliselle roimeitansa. Ollen werratoin sukki-mies, oli hän aina itse tiedustelemassa vihollisen wehkeitä. Kerranakin kuin Wenäläiset olivat tappaneet lehmän, oli Ryösti ollut piilemässä metsässä ja oli warttonut niin kauwan, että Wenäläiset olivat sattuneet wähän ulkoumaan, silloin oli Ryösti hypännyt piilostansa ja teräwällä weitsellänsä siepannut taka-puolen nyljetyltä lehmältä, paiskannut feltäänsä, hypännyt sukkiensa päälle ja alkanut hiihtää; mutta Wenäläiset hawait-

siivat sen heti ja alkoivat ajaa takaa kiroten ja huutaen: „ahaa Venäläisesh ruokah! Jopa p— Kyöstih fautetah”, mutta Kyösti painoi waan sydän=maata kohden ja jätti takaa ajamia vihollisia ehtimiseen, hihti synkkään korpeen, ja teki siellä niin sekawan ladun, että viholliset eivät tulleet siellä hullua wiisaamaksi, waan olivat kokonansa sinne ehsyä, niinkuin muinaiseen Grekalaiisten labyrinthiin oudot ehsywät; mutta Kyösti nousi muutamalta ladustansa erääseen suureen tiheään kuuseen, ja olettelu siellä, lihoinensa sukkinensa, niin kauwan, että Venäläiset ulkousiwat. Usein olivat Venäläiset menneet aivan ihan kuusen alati ja hokeneet: „tästä latuh meneh, tästä latuh meneh;” mutta eivät olleet huomainneet kuusesa oliaa. Kyösti ei koskaan, takakaan ajaessa, mennyt pako=pirttein seuduille, ettei ne olisi tulleet Venäläisiltä löydetyiksi.

Kerrankin oli Kyösti ollut kokonansa, oman pöytänsä päässä syömässä petäjä=leipäänsä, kuin yht'äkkiä moni=kymmen=luukuinen Venäläis=parwi töhtäisi kartanoon, warustiwat kujat ja solat miehillä ja syöksiwät owelle huutain: „ahas Venäläisesh ruokah! jopas fautetah;” mutta Kyöstipä ei ollutkaan koskaan wara=toinna, wastaisi waan wakawasti Venäläisille: „älkää nuolaisko, ennen kuin tipahtaa,” sieppaisi pari rae=häuleilla ladattua kiwääriä, joita hänellä oli wiisi, ja kuin Venäläisiä oli porstut ja pirtin owen=reikä tungoimmallansa, silloin laukaista päräytti tihiaän mies=rhpyäseen, niin kaatui paikalle kymmeniä aina laukaussella. Neljä laukausta päästi hän owen=reikää wästen, ja Venäläisille tuli hirmuinen hämmästyks ja epä=järjestys. Venäläiset pettyiwät suuresti; olivat, näet, luulleet, että Kyöstin on wälttämättä tuleminen owen kautta, taikka kaatuminen huoneessa. Mutta Kyöstipä oli asian sa paremmin ajatellut; hän oli aina warusalla, ja sentähden oli hän jo ennen

maralta aukaisnut peri-akunan auki, ja pökäisi nyt hädän tullessa siitä ulos.

Tyrmistykseistäänsä selvenneet Venäläiset lähtivät takaa ajamaan ja ampuiwatkin Ryöstiä, mutta eivät osanneet. Ryösti ei tehnytään kiirettä, mutta odoteli takaa ajavia pyssyn kantamalle, ja tottunut kuin oli vapaalta kädeltä ampumaan, ampua päräytti ja kassi takaa ajavistakin löysivät kuolemansa: toiset tyrmistyivät, eivätkä uskaltaneetkaan sen enempi Ryöstiiä takaa ajaa. — Sen verran Ryöstistä, jonka vielä vastakin kertomuksestamme tapaamme. — Kääntykäämme nyt itse asiaan.

Toinen luku.

Kappalainen.

Ylimiesten kappalainen G — oli nuori, mutta nainut mies, jolle Jumala oli avioliitosjansa siunannut kolme lasta, kaksi poikaa ja yhden tyttären. He elivät onnellista avio-elämätä. Rauha ja rakkaus oli alituisesti heidän majasjansa, waikka kärsimiseensä oliwat suuret, senki tähden, ettei heidän sanan-kuulioillansa ollut syömistä itsellänsäkkään, sitä vähemmin oli- heillä waraa maksaa heidän opettajallensa hänen saataviansa. Siitä syntyi suuri puute kappalaisen perheeseen; siihen sitte vielä wihollisen alituiset ryöstämiset: — silloin ei papitkaan saaneet olla hekuman lappia.

Kappalaisemme oli woittanut suuren seurakuntansa suosion, sillä hän oli isättömäin isä ja turwattomain turwa. Wähistä waroistansa autti hän aina tarwittewaisia. Hänellä oli aina hyviä neuvoja sekä hengellisissä että taloudellisissa asioissa. Senpä tähden hänen huoneensa, semminkin pyhäisinä aikoina, oliwat täynnä suosittuja sanan-kuulioitansa, joiden kanssa yh-

tenä tuumiteltiin asioita. Niinpä eräänäkin pyhäiltana, kuin koossa oltiin, puhui pastori surullisesti seurakuntalaisille, kuinka nyt oli vaaralliset ajat tulosja, sillä hän oli kuullut vihollisen hankkeita, kuinka ne olivat tulleet jo rajan yli. Hän tunsi Wenäjän silloisen keisarin Pietari I, eli suuren luonnetta, ettei se vähällä helpota; tiesi myös senkin, ettei maamme myös vähällä ole otettu; siitapä hän arwaisi kovan olewan tulosja. Hän oli mies, joka näki sywälle. „Korjattaa”, sanoi pastori, „korjattaa kaikki kotoanne pois ja kuljettakaa sydän=maille, etenkin on ruoka=wärkki tarkoin tallestettava; sillä Sumala tietää, milloin saamme sitä kotonamme aitoisamme jällyttää. Parasta olisi jos jo waralta laitettaisiin pako=pirttejä sydän=maille, sillä siite se on hiljaista, kuin kerran vihollinen tulee. Kaikki uskoivat pastoriin puheen; sillä he olivat oppineet häneen luottamaan. Pelko ja hämmästys saawutti kyllä silloin jotainoan; kuitenkin toivoivat he, ettei se totentuisi, mutta walitettawasti se toivo petti!

Wuosia oli jo kulunut, vihollinen oli tullut ja hirmuja ja tuhoja ollut. Tälle jalomieliselle ja sanan=kuuliainja kowaa onnia jäälwälle opettajalle, käwi kowin sydämmelle, ei ainoastansa oman seurakuntansa, mutta myös koko isänmaansa surkea tila. Sentähden kirjoitti hän kirjeen, wietäwässi Ruotsin pääkaupunkiin Stokholmiin, joka oli kehoitus kirje Ruotsin hallitukselle, että laittaisi sotawäkeä tänne. Nyt kuin viholliset owat maassa hajallansa, olisi ne helppo woittaa ja ajaa maasta pois. Hän toimitti yhden keskikaswuisen pojan, huonosti waatetettuna ja vähällä rahalla warustettuna, kirjettä Pohjan=perän kautta wiemään Ruotsiin, jossa kirjeessä oli pyynti, että matkan perillä pojan waiwat maksettaisiin. Semmoisella kirjeen kuljettajalla oli se tarkoitus, ettei se

tulisi viholliselta huomaituksi niinkään kuin aikainen mies, mutta se ei onnistunut.

Kirjeen wiejä joutuikin Dulun ja Tornion välillä vihollisten käsiin, tuli epäluulon alaiseksi, otettiin kiini, shynättiin ja — löyttiin kirje! Poika-raiska rääkättiin ja kiusattiin hirmuisimmalla tavalla, ja tunnusti hirmuisissa tuskiensa kaikki millä asialla oli. Ei poika-rufalla ollut parempi palkinto tunnustuksestaan, kuin että sai kärsiä hirmuisimman tuoleman.

Kolmas luku.

Pato.

Kuitenkin oli kappalaisellamme se onni, että sai tiedon miten kirjeen wiejän kanssa oli käynyt. Ei epäillyt hän, että asia oli kaikin puolin tullut Wenäläisille tutuksi, sekä kirjeen lukemisen, että pojan suutunnustuksen tähden. Hywin kyllä arvasi hän, mikä hirmuinen kosto hänen saavuttaa; sentähden rupeesi hän tuumimaan lähtiäksensä pakosalle. Kyllä se tuntui raskaalta, että jättää kotia rakastetut, vaimonsa ja lapsensa, jättää ne ilman tuetta, ilman turwatta, puutetta ja nälkää kärsimään, ja vielä raiwoisen vihollisen rääkättäväksi ja kiusattavaksi; mutta muuta neuwoa ei ollut. Jumalaan turwatan hankki hän matkalle. Puolisonsa otti häntä kaulasta kiini ja niiskutti: „mihin me poloitset joudumme? Mä Jumalan tähden jätä meitä, minua ja pieniä lapsiäsi tänne, ehkä sinun Jumala kotonakin warjelee!” johon kappalainen vastasi: „woi kuinka se on raskaasta, että lähtiä pois kotoansa ja rakkaasta perheestänsä, mutta muutoin se ei käy laatum. Sinä tiedät vihollisen julmuuden; silmääppäs tuota meidän naapuriamme Kalkolaa, kuinka firkiana se porosensa makaa; ei ole tuhkan sisästä näkywisä muuta kuin piiput ja uunit

— entäs sitte isäntä, joka kauhiasti kituen sai päiwänsä lopettaa, eikä rikoksensa ollut kuitenkään suurempi, kuin että rohkeni tiehellä, kuin ottivat hänen ainoan lehmänsä, tappaaksensa ja syödäksensä. Jäävä Jumalan suojeluksen alle kotia, se olisi hullusti; sillä ei Jumala tule kättänsä wäliin panemaan, kuin ihminen wapatahtoisesti itsensä waaraan antaa; mutta on ihmiselle sitä warten järjen antanut, että waaraa wälttää. Jos nyt ihminen wapaasta tahdostansa waaraan itsensä antaa, niin sallii Jumala hänen waaraan hukkuu. Sitä on hän tarfoittanutkin näillä sanoillansa: „joka waaraan itsensä antaa, se waaraan hukkuu.” Mutta sen minä todeksi tiedän, etten parhaallakaan päälläni voi surmaa wälttää, jos Jumala sen on niin sallinut; mutta kuitenkään olen silloin welwollisuuteni tähttänyt. Niin usein kuin woin, käyn tykönäanne teitä katsomassa; ja toiwoni on, että wiholliset tulewat kohta maastamme lähtemään; sillä olkaa wakuutettu, ettei he ijankaikeksi täällä ole; ja kufatiefi, Jumala vielä tekee hymänki lopun näille maamme hirmuisille kärsimisille! Kufatiefi, tulette täällä aikoin; sillä näille tienoille on tullut uusi pääliffö wihollisille, Dwersti Mannerström, jonka jalo-mielisyhtä minä tunnen. Arwattawasti hän sääli teitä, mutta minua ei he säästä. — Sano ja selitä tämä nykyinen kohtaloni sissi-pääliffölle, Koskelan Ryöstille; hän parahite woipi minulle ja teillekin turwaa antaa. Jos tuhoni sattuisi tulemaan, niin kuolemanikin jälkiin hän kostaa. — Jääkää hywästi!”

Silloin läksi kappalainen pappilasta metsään, karjan polkuja myöti, samoamaan naapuripitäjätä kohtajaa kohden; sillä hän aikoi mennä aina Turkuun asti, jossa hänellä oli sukulaisia. Hirmuinen myrsky pauhaisi ulkona, lunta ja räntää satoi kowasti, sillä kesa oli tulossa. Senlaisessa ilmassa, läpi märkänä, asteli opettajamme pakojalle. Ilta puoli yötä oli. Läpi

hötä koetti hän paeta; sillä koti-tienot olivat vaaralliset. Ei silloin ollut niilläkään sydänmailla kyliä, taloja ja mökkejä, niinkuin siellä nyt on, jossa pakolaisemme olisi saanut edes lämmittää wilusta kohmettuneita jäseniänsä; eikä hänen niihin olisi hyvä ollut mennätkään, sillä wihollinen oli kaikkialla. Restellä synkkää sydänmaata, suuren kuusen juurella, johon hän toisien kuusien alta kokosi kuivia sammalia wuoteeksen, lepäsi kurja matkustaja ensimmäisen yönä. Kuitenkin sai hän, muassansa olevain tulustensa avulla walkean, joka oli kyllä tarpeeseen. — Ei tullut unta koko yönä hänen silmiänsä. Hän kuunteli lintujen äänelmiä ja lauluja, jotka nyt parahiten olivat laulun innossa, sillä nyt oli kewät. Synvästi käwi sydämellensä, muistaisiansa omaa tilaansa ja nähdesfänsä, kuinka taiwaan linnutkin saivat tähdessä wapaudessa kaksittain hyöriä perheellisissä toimisiansa. Oi! kuinka mielellänsä pakolaisemme olisi ollut lintujen siassa! Jos jolloin kulloin silmänsä wäsymyksestä meniwät umpeen, niin hypähti hän aina seisolensa, jonkun pyh-parin pyrähtästä, jonkun metsäkannan rätkättämisestä j. n. e., aina peläten ja luulten wihollisen tulewan. Mutta palaitkaamme pappilaan takaisin, katsomaan pakolaisen perhettä.

~~~~~ Neljäs luku.

Rappalaisen perhet — wiholliset.

Siihen aikaan ei olleet pappilakaan niin komeasti raketut kuin nyhky-aikana. Puheessa olevassa pappilasammekaan ei ollut kuin yksi asuin-huone rakennus, jossa oli huoneina: toisessa päässä olewa awarampi huone, jota nyhkyisten salien asemmeestä pidettiin, porstut, sen perässä kööki ja toisessa päässä pienempi rakennus, joka oli jaettu kahteen osaan, joita

lamareiksi nimitettiin. Ei silloin ollut pappiloisfakaan mahongn'ylla muoratuista pöytiä, fäntyjä, kaapeja, tooleja j. n. e.; täsfäki oli waan maalaamatoin pieni pöytä, muutamia tooleja ja yksi fänty, samoin maalaamattomat. Ei silloin ollut myöskään kaafeli-takkoja eikä muudin kalusteja, oli waan, eninmiten tiwestä, nunin malliin rakennettuja piisejä, kuitenki toki pappilassanmeki ulos-lämpiwä. Siinä olewan takkawalkian ääressä, lapsinensa, istui nyt murheellinen äiti, saman päivän illalla kuin pastorikin oli kotoansa lähtenyt, kowasti furren rakkaan miehensä waaralista tilaa. Miehensä ennustamat viimeiset sanat: „jos tuhoni fattuisi tulemaan, niin kuolemanikin jälkeiin hän kosta,” olivat alati hänen korwifanssa. Jokapäiwäisen elämän tarwetten murheet kowin rasittiwat häntä, mieläpä pelko omasta ja lastensa kohtalosta; jos wihollinen tulee tapaamaan hänen miestänsä, eiwättä löydä sitä, niin arwattawasti puskewat he wihanensa hänen ja lastensa päälle, ja silloin ei ole leikin-teko edessä. Rakoon ei ollut hänellä ajattelemistakaan, kolmen pienen lapsen kanssa; kufin arwannee minkälainen waimo paran silloinen tila oli. Niinoa toiwon säde oli hänelle se, kuin miehensä lähtiesfänsä oli sanonut: „näille tienoille on tullut uusi pääliffkö wihollisille, öwersti Manneström, jonka jalomielifhyttä minä tunnen;” kuin myös se, että toiwoi Turun puolella sukulaistensa turwassa, miehensä tulewan pelastetuksi wihollisen weri-wainosta. Suma-laan turwaten istui hän walkean ääressä, ja hirmustuen kuunteli ulkona olewan myrskyn pauhua — kuin yht'äkkiä owi lensi hirmuisella täräyksellä seinään, ja julmia ja pelättäwiä wihollisia törytäisi sisään. Pitku Hanna, joka oli äitinsä sylissä, säikähti niin pahoin, että rupeisi kirkun-tähdeltä itkemään. Äiti säikähti niin, että oli pudottaa lapsensa lattialle ja häntähytsfänsä siunasi hywin synkiästi; muut lapset

myös itkimät. Eräs vihollisen ala-upseereista rupefi kauhiaasti kiroamaan ja sano: „aah! joskos ryöttäh nyt siuhnoat ja reäwyt, eikös oleh aikoah sitteh reäkyäh kiih mieheltäs peäh putoah? sanos sukkelah misfääh mieheskäh on? Toiset hokiwat: „missä papah, kudi papah?“ — „Missi miestäni haette, mitä on hän tehnyt?“ oli waimon kysymys. — „Kah eipäh oleh tietäwöinäkäh koto asiastat; aa ni kuinih rupeiskäh nuoraah paneh Wenäläisteh kaulah, waan sattuh omah kaulah; sanoh kutjuh piäh kudi papah, missä miehes, elik saatkäh nuorah sinäh kaulaas?“ — „Minun mieheni lähti eilen kotoa, enkä tiedä mihin,“ oli waimon wastaus. „Mäh ryöttäh! saat maffaah koiruutes hengelläs, sieh kutjuh oleth auttanuth häntäh pakooh; jos ei häntäh löwykäh puoleh tiimah sijäh, niih pääsekäh peätäs lyhemmäkäh.“ — Armahதாகা Jumalan tähden! Ei minun syytäni ole hänen poisja oloonsa,“ rukoili waimo; mutta Wenäläiset wastasi. „ei täsfäkäh armostah puhettakäh; kah mies tänneh.“ Sillä aikaa oliwat muut viholliset nuuskineet jokapaikan ja nyt tuliwat kaikki huoneeseen. Ilman armotta, lasten parakumijista ja rukouksista huolimatta, ottiwat he puoli=pyörtyneen waimon kästinsä ja alkoiwat häntä laahata ulos. Kartanolle päästyä, saapui paikalle eräs yli-upseereista, jolla oli vihollisia sotamiehiä muasjansa. Tämän nähtyänsä repäsi waimo itsensä irti kuljettajiltansa ja hajalla=hiukkin ja awo=sylin riensi päällikön luokse, ja lankefi hänen jalkainsa juureen, rukoillen, että hän armahtaisi häntä, hänen pienten ja turwattomain lastensa tähden. Päällikkö näkhi jalotuntoiselta mieheltä, jonka osoitti se, että hänen filmisfänjä wälkkyi kirkkaat kyyneleet, jotka oliwat tällä ajalla otollisemmat ja kauniimmat, kuin aamukasteen pisarat kesäisen auringon noustesja, kukkaisen lehdellä, joka parhaallansa hajoittaa lehtiänjä vastaan ottamaan auringon lempiwä ja lämmittäwisiä sätei=

tä. Hän otti waimoa kädestä kiini ja wirkoi: „ole rauhoitettu lapseni! Ei sinulle tapahdu mitään pahaa. Ninoastansa sinun miestäsi on minulla, yli-päälliköltä Galitzin'ilta, kästy kiiniottoa." Hän torui sitte miehiansä wieraalla Wenäjän-kielellä, ja antoi waimolle vielä suojeleus-kirjeentki, ja sanoit sitä antaisansa „jos milloin muullonki sinulle rupeaa hätä tulemaan, niin näytä tätä kirjettä; se on sinun suojelema kaijista Wenäjän sotawäen wainoista." Waimo kiitteli tuhansilla kynnellillä pelastajaansa ja tahtoi suudella hänen jalkojansa, mutta hän esti sen, sanoen: „mene lapsiasi katsomaan; minulla on kiiret muualle." Se oli miehensä ilmoittama uusi päällikkö öwersti Manneström. Jospa hän olisi saanut olla enemmän niillä seuđuilla, niin olisi monta weristä nähtelmää tullut pois-tetuksi; mutta niin se ei ollut. Kohta jälkeen sai hän yli-päälliköltä kästyn läh-tiä Kajaanin linnan piiritykseen. Sen ajan perästä ei waimolla ollut mitään kiisaa Wenäläisten wäti-wallasta; jos jolloin kulloin tuliwatkin kiisaamaan ryöstö-retkillänsä, niin ei tarwinnut muuta kuin näyttää suojeleus-kirjettänsä, niin he heti ulkousiwat.

Niin olemme nähneet ja kuulleet ja wastakin kuulemme, wihollisen raakoja puolia, mutta toki heissä löytyi jalojakin ihmis-tunteita, ehtä harwinaisesti. Niinpä oli muutamasti eräs wähäinen wihollis-parwi tawanneet yksinäisen pako-pirtin sydän-maalla. Turwattomat pako-pirtillä oliat, oliwat tulleet hir-muiseen hätään ja pelkoon, ja oliwat kokeneet lahjoilla lumoa werta-janowain wihollisten sydäntä. Niinpä oli eräs waimo lahjaksi tarjonnut kultaista wihkimä-eli kihla-formustansa erälle wihollisesta, johon wihollinen oli wastannut: „tah ei sitä sowi ottaah, se on sinuh pyhä h muistos." He eiwät olleet tehneet hätäisille sillä kerralla wätiwaltaa. Niin suuren hädän ja surkenden aikana, kuin silloin oli, tun-

tuivat pienimmätkin ihmissyyden osoitukset kalliimmalta kulta, mutta silloin oli senlaisia niin harvassa, että ne raukeisivat yhtä tuntumattomaksi, kuin jannan muruinen meresä.

Viides luku.

Koti-matka ja kotiin-tulo.

Me jätimme pappimme viimes, myrskyhisesä ilmassa, läpi-märkänä, tietömiä matkoja, läpi synkkiä sydän-maita, matkustamaan pakoon. Kuin Venäläiset eivät löytäneet häntä kotoa, arvaisivat he kohta, että hän oli pakoon mennyt. He laittivat joka-haaralle takaa-ajajia, mutta eivät saavuttaneet häntä; sillä hän kulki läpi sydän-maita, niin kuin kuulleet olemme; eikä hän olisi teitä myöden uskaltanut tulla-keakkaan, sillä ympäri Suomen oli vihollisen kesken raportit kulkeneet, jossa oli tarkoin pantu hänen näkönsä, kokonsa ja ikänsä, ynnä kästyn kanssa, että tawattaisja häntä kiini ottaa; jos ei elävänä saisi, niin olisi hän ammuttava. Hän samoisi kierrelleen Turua kohden, jossa hänellä oli sukulaisia, ja pääsi onnellisesti sinne. Siellä hän tuli jotenki hyvästi aikaan sukulaistensa seurassa, mutta hänellä oli hirvuihin ikävä rakasta waimoansa ja lapsiansa. Jos milloin hän wähänkään nukahti, niin oli hän jo unissansa aina olewinaisa kotona, sytleilemässä niitä jotka hänelle maailmassa oliwat nyt niin rakkaita ja kallita. Di! kuinka mielellänsä ja usein hän olisi edes kirjoittanutkin kotiinsa, mutta se oli mahdotoin; sillä Venäläiset pitivät vähimmäistäkin kirje-waihdoista tarkkaa huolta, ja niin saattaisi kirjeensä taas joutua Venäläisten käsiin, ja siten tulisi hänen nykyinen asemansa heille tutuksi ja kohtalonsa waaralliseksi; ilman sitä oli kaikki posti-kulku Venäläisten hallussa.

Hän oleskeli siellä vähän toista vuotta, mutta sitte ei hän enää tullut aikaan itävän tähden. Hän rupefi tuumittelemaan sukulaistensa kanssa, että hänellä on aikomus mennä kotiinsa, josta sukulaistensa kowin häntä kielsiwät, waroitellen: että se saattaisi pian tapahtua niin, että hän joutuisi wihollisten saaliiksi; mutta kappalaisemme arweli: kufatiesi owat he unoh-taneet koko seikan; ja kuin hän kerran pääsifi kotiinsa, niin hän elelisi siellä piilossa ettei Wenäläiset tietä-sikkään hänen siellä olewan. Kyllä kaikki koki wointian-sa myöten estellä, mutta ei mitään auttanut. Hän oli päättänyt lähtiä, ja niin tekikin. Hän tulikin onnel-lisesti metsiä myöten Koffolan tienoille, jossa hänen oli maantien poikki meneminen. Siellä, waikka wä-hän ulompana, sattui seisomaan eräs wihollisen ala-upseeri, joka nähtyänsä oudon matkustajan poikki-tien samoawan, heti murrettulla Suomen-kielillä käski hä-nen seisahdtaa, mutta kukaan muistakaan ei olisi toh-tinut seisahdtaa, saatikka hän, semminkin, kuin vielä tilaa oli pakoon päästä. Kiirnosti töytäsi hän tien poikki, huolimatta wihollisen kiellosta ja samoisi suo-raan metsään; mutta Wenäläisen mielestä oli tämä matkustaja erinomaisempi tawallisia matkustawia, sillä hän näki käntöksestä, ett'ei se ollut talonpoikasia ehtä niiden lailla waatetettu. Sentähden laittoi hän joka haaralle tiedusteliat ja nuuskiat, sen hänen mieles-tänsä niin kummallisen matkustawan perään, ja jo Sohtajan tienoilla oli Wenäläisillä tarkka-tieto, kuka matkustaja oli. Kappalaisemme oli, näet, pistänyt erääseen tölliin, ja pyytännyt jotakin syötäwätä, näl-käisen ja wäshneen sydämensä wirwoitukseksi. Töllis-sä oli asujana wanha ukko muorinensa. Tosin ei töllisäkään paljo ollut, mutta kuitenkin vähänsä; sen-tähden sanoi ukko: „ei wieras-kulta ole isoja waroja itsellämmeäkään; mutta olemme kuitenkin monta muuta onnellisemmat, kuin saamme asua omisssa huoneis-

samme, johon on syynä, että töllimme on niin syhdän-
 maalla, ett'ei wihollinen osaa tänne; sentähden an-
 namme mielellämmein osan teille siitä wähestä kuin
 meillä on. Burofestamme käwin ongella, ja teidän
 kysyllänne sain muutamia särkejä ja ahwenia, jotka
 kyllä owat wereksiä; leipä tosin ei ole kuin pettua,
 mutta parempata ei ole toiwomistakaan. — Panep-
 pas eukko maitoa haniffaan, sillä wieraalla näyttää
 olewan nälkä." Nuori laittoi kaloja paistetuksi, lait-
 toi pöydälle mitä oli, ja käski wieraansa syömään.
 Riitollisuudella otti pakosalla olewa wieraamme tar-
 jouksen vastaan. Hän oli ollut koko ajan syödessänsä
 raskaalla mielellä, kuin ukko oli puhunut onnellisesta
 koti-elämästänsä, jolloin hänelle muistui mieleen oma
 kotinsa ja perheensä; töllisiä oliat oliwat huomanneet
 sen. Sentähden kysyi eukko, jotka aina tahtowat
 olla tawattoman utelioita: „mistä wieras on?" Pa-
 kolainen, luulten olewansa, niin kuin ukko oli kerto-
 nut, semmoisessa paikassa johon ei wihollinen osaisi,
 sanoi nyt, että hän on Niwieskan kappalainen, ja
 että hän on ollut toista vuotta wihollista paossa
 ja että hän nyt oli kotia menossa. Syöthänsä kiit-
 teli hän nöyrästi ruan edestä ja kysyi matkan pituut-
 ta Lohdajan pappilaan, jonne hän myös samana il-
 tana hiljan pääsikin. Mutta töllipä ei ollutkaan sem-
 moisella paikalla, ettei wiholliset sinnekin osanneet.
 Pakolaisemme takaa-ajaminen yhdytti heidät sinne.
 Nyt tuli heti hirvuihin tunnuksien leikki. Alati
 oli painätin kärki ja kiwäriin suu ukon ja akan rin-
 taa kohden, ynnä uhkauksen kanssa, että jos eiwät
 tunnuksat, mihin se mies on joutunut, joka arwat-
 tawasti on heilläkin käynyt ja kuka se oli, niin he paikalla
 pistäisiwät eli ampuisiwät heidät läpi. Alussa kielsiwät
 he kiwen-kowaan, ett'ei heillä ollut käynyt minikään-
 laista miestä, mutta kuin wanhuksset liki henkiä sai-
 wat päällikön käsystä maistaa „Kasakan-piistaa," ja

uudestaan ja uhattiin ampua, jos eivät tunnustaisi, niin — vaikka vanhat — heillekkin elämä tuntui niin mieluiselta — niin suloiselta ja rakkaalta, ja tunnustivat kaikki, ja päälliseksi eukko vielä sanoi wieraansa kysyneen matkan pituutta Lohdajan pappilaan. Ukolle ja mummulle eivät he tehneet muuta, kuin puhkaisuivat ukolta toisen silmän.

Nyt tuli Wenäläisille koko ilo. Nyt oli syötti saatu tietoon. Nyt oli kiiret lähtyä waan sitä saawuttamaan. He lähtivät siis kiireen-kautta pakolaisen perään, ja pääsivät Lohdajan pappilaan kello 2 aikana yöllä; mutta pakolaisemme oli jo ennättänyt lähtyä siitäkin. Nyt ottivat he Lohdajan kirkkoherran täsiinsä, joka tunnustikin, että hänen tykönsä oli ollut tosin eräs mies, mutta häneltä ei tullut kysytyksi, mikä ja mistä hän oli, ja että se on yöllä hänen tietämättänsä mennyt matkoihinsa. Wiholliset tyytyvätkin siihen tunnustukseen; kuitenkin tarkoin ensin nuuskien jokapaikan.

Mutta rientäkäämme ensin pakolaisen perässä, katsomaan hänen kotia tuloansa, sillä ei hänellä ollut Lohdajan pappilasta Miiwieskan pappilaan kuin wuorokauden matka. Kello oli noin puoli 12 yöllä kuin hän pääsi koti-kartanollensa. Syvät tunteet walloittivat hänen sielunsa. Koko tienot oli niin kolkon näköistä. Talot olivat palaneet poroksi, ainoastansa siellä täällä oli joku vähäarvoisempi höffeli palamatta. Rauhia pelko ja wapistus saawutti sielunsa, ajatellesansa, jos nuot seinät enään sisälswättkään niitä, jotka hänelle maailmassa olivat rakkaimpia. Tykkimällä sydämellä astui hän portaita ylös, ja tuli pors-tuan-owelle, joka oli salwassa. Toiwon-säde lensi silloin sydämeensä; sillä eihän owi ole salwassa, jos ei asukkaita ole sisässä; mutta minkälaisia asukkaita siellä lienee? Saattaisihan siellä majailta vaikka wihollis-parwi. Hän ei sentähden uskaltanutkaan kol-

tuttaa porstuan-owea, waan meni entisen makuu-kamarinsa aikkunan taakse ja koetti tarkasti kuunnella, jos sieltä kuuluisi hengityksiä. Ja iloksensa kuulikin hän senlaisia. Nyt hän noputti aikkunaan ja tuskien kuultawasti kuistaisi: „Annikka! Uvaa owi!” Annikka oli kuullut sen, sillä niin vaarallisena aikana ei ollut hyvä siki-mukua. Niin kuin salahman nuoli olisi käynyt läpi hänen sydämensä, niin säikähti Annikka, kuullessansa nimeänsä mainittawan ja niin tutulla äänellä. Hän hypähti makuultansa ylös, ja melkeen huomaamatta kysäsi: „onko se Mathias?” „On. Uvaa owi!” kuului vastaus. Salahman nopeudella Annikka töytäsi porstuan owelle, johon jo Mathiaski oli ehtinyt.

„Mielelläni olisin suonut waikka koko maailman olewan ottamassa osaa siitä autuaallisesta hetkestä, jolloin nämät niin toisiansa rakastawat puoliset, niin odottamattomasti toisensa kohtasivat” — oli Annikan piika-tyttö sanonut, joka myös samassa heräsi. Sanaatoin, äänetöin syleily oli ensimmäinen kohtaus. „Mathiaseni!” oli ensimmäinen äänelmä. „Annikka-ai” oli vastaus; kumpikin lause sisälsi yhtä paljon — rakastettunsa toiwottoman kohtauksen. — „Zumala on sinun warjellut, ja saattanut minulle jälleen,” sanoi Annikka. — „Mutta kuinka kauwaksi? — Wihollinen on vielä maassa,” wastasi Mathias, tuskin kuultawasti, waikka ei hänellä ollut wähintäkään tietoa, että hän oli Kohtajan tienoilla tullut huomaituksi wiholliselta. „Oletko tawannut Koskelan Kyöstiä?” kysyi Mathias. „Olen. Hän on minua ja lapsiani elättänyt, sitte myöti, kuin kotoa lähdit,” wastasi Annikka. „Zumala palkitkoon ja maksatsoon hänelle hywät työnsä!” rufoili Mathias. Nyt lähdettiin sijalle huoneisiin. Ainoastansa isä, jolla on rakastettuja lapsia, woipi tuntea mitä Mathias nyt tunsi. Siinä makasi kolme hänen rakastá ikäwöityä lastan-

ja, niin autuallisja, niin surutoinna ja huoletoinna tämän maailman waiwista. Ei hän hennonut häiritä heidän rauhallista untansa.

Kyllä nyt tuntui elämä hauskalta ja hupaiselta. Ei suinkaan luonnon ihanuuden puolesta, waikka oli syys=puoli kesää, jolloin kaikki kaswut olisi pitänyt olla kammimmasja kukoistuksessansa; sillä niitä ei näkynyt. Pellot oliwat aidatoinna ja kaikki fullottu ja poljettu; kaikkialla näkyi waan sulaa häwitystä. Ei nyt mieliä rasittanut joka=päiwäisen elämän tarvetten murheet, eikä tulewaisia puutteita muistettukaan; sillä olihan siinä kylläksi, kuin oliwat toisensa kohdanneet; mutta walitettawasti ei tätä onnia kestäny enämpätä kuin — yksi wuorokausi.

„Mitenkä me saamme tiedon Koskelan Ryöstille, että minä olen kotona, sillä hän wissisti woipi osoittaa minulle semmoisen turwa=paikan, jossa tulisin säilytetyksi?“ kysyi Mathias Annikalta.

„Se on asia, johon on waikea wastata; sillä Ryösti muutamia päiwä sitte, ryösti wihollisilta ustampia tuormia muona=waroja, ja hänen täytyi taas joksikukki ajaksi ulkouta pois kotitienoiltansa, kuin wihollinen kowin häntä wainosi; mutta paras neuwo mielestäni olisi, että kirjoittaisit kirjeen, joka lähetettäisiin Kulolan luolain pako=pirttein senduille, sillä luultawasti hän siellä majailee,“ wastasi Annikka.

„Mutta missä on niin paljon turwaa ja rauhaa, että kirjettä kirjoittaa, sillä joka silmänräpäys on waarallinen, ja onnetoin minä, jos ma tulen huomaituksi?“ oli taaskin Mathiasen kysymys.

„Niin kuin tiedät, on ylisillä pieni kamari, ehkä ei siinä ole piisiä, tarkenee kuitenkin näinä aikoina wuodesta lämmittämättömässäkin huoneessa asustella. Sinne on sinun meneminen, ja siellä kirjoittaminen; mutta alkuna on tarkoin tukittawa, ett'ei nuuskiat walkeaa hawaitsi, sillä nyt on walkeaa pitäminen,

semminkin kuin affuna tukitaan," oli Anniikka neuwonut.

Siihen neuvoon oli kappalaisemme tyhtynyt. Hän lähti siis ylis-kamariin, siellä oleskelemaan ja aiwottua kirjettänsä kirjoittamaan. Affuna kuitenkin ensin kaikella tarffuudella tukittiin; mutta walitettawasti jäi siihen kumminkin surman — reikä. —

Kuudes luku.

Kiini=saanti.

Uima oli mitä kauniimpia syys-ilmoja. Taiwas oli niin sininen ja lämpymän näköinen. Hienoinen tuulen hyminä silloin tällöin huhautti huoneen seiniiin. Luonto näytti kaikin puolin jakawan hywyyttänsä tälle kowaonniselle ja paljon kärsineelle parikunnalle. — Tähdet pilvien lomista iskiwät silmää, ja ikääs kuin kniskuttiwat: „pois, pois, pois kotoa, wihollinen tulee." Suuri haapa, joka oli ihan affunan alla, tuulen hiljaisesta käynnistä tuntui ikääs kuin lipattawan: „jo tulewat, jo tulewat, wihollinen, wihollinen;" mutta kirjoittajamme ei hymärtännyt tätä ihanaa luonnon kuwa fieltä. Sydämmensä tuntui waan niin ahtaalta, murheelliselta ja raskaalta. Ja wihollinen — tulikin. He oliwat nyt juuri päässeet Kohtajan pappilasta tänne. Heti kappalaisemme asuntoa lietesfänsä, oliwat he huomainneet walkean pilkoittawan ylis-kamarin affunasta. Heti warustiwat he affunan wahdeilla, että siitäkin oli mahdotoin pakoon päästä. Kirkuen ja riehuen töhtäsivät he sisään. Odottamattomat sisällä asujat säikähtiwät puoli-pyöröksiin, niin odottamattomasta kohtauksesta. Kappalainen oli kuulut metelin. Hän oli heti rewäisnyt affunansa auki, toiwossa, että siitä pakoon päästä, mutta hawaitfi sen olewan wartioidun. „Sumala armahda minua, wii-

meinen hetkeni on tullut," oli hän ennättänyt sanoa, kuin viholliset töytäisivät ylis-kamariin. „Tokoosth taasth oleth Ruotskih kirjottamajath? Etpäh oleth entisiäkääh kirjoituksiath maksanutth," oli eräs vihollisista sanonut, hawaittuansa kirjoitus-wärkit pöydällä. „En silloinkaan tehnyt muuta kuin oikeen; se tuli uskollisuudestani laillista esivaltaamme kohtaan. Mikä oikeus on teillä maallemme tehdä näin hirmuista wäki-waltaa, polttaa ja ryöstää kaikki ihmisten omaisuudet, ja vielä tuhua ja murhata kaikki ihmiset. En minä armoa pyyhätkään, sillä hywin tiedän teidän luonteenne, ett'ei sitä tulekkaan; ainoastansa pyyhän sen, ett'ette surmaa minua kotia eikä koti-tienoille, ja että annatte waimoni ja lapseni olla rauhassa," wastasi kappalainen wakaawasti vihollisille.

„Amputah kutjuh paikallah," sanoi eräs vihollisista, mutta toiset sanoivat: kah ei häntäh piäth niin wähälläh päästäh, enemmäh häneh koirah pitäh kärsiäh." — Riitos kunniah Mliwieskah, monta miekkaa kohtajah!" olivat viholliset sanoneet, kuin saivat Mathiasen Mliwieskassa kiini. He sitoiwat hänen kowasti kiini, ja laahasiwat alas. Waimonsa kuin hänen näki, tormasi käsin, sylin kiini rakastettuun mieheensä, ja sanoi: „ei mitään maailmassa meitä eroita, minä tahdon kanssasi kuolla;" johon Mathias wastasi: „jos he sinua säästämät, niin käntä se lastemme eduksi ja holhoomiseksi. Siinä on kyllä, kun ma vielä wiimeisillä hetkillänikin olen wakuutettu siitä, että sinä niin werrattomasti rakastat minua."

„Tapetah molemmat yhtenä," sanoivat viholliset.

„Teillä ei ole oikeutta siihen. Annikalla ja lapsillani on suojeleus-kirje, eräältä teidän päälliköiltänne. Mene Jumalan tähden rakas puolisoni itses ja lastemme tähden noutamaan se esille," sanoi Mathias. Annikka totteli. Heti kuin viholliset näkiwät suojeleus-kirjeen, luopuivat he Annikan ja lasten murha-tunnista.

Siinä makasi nyt Mathias lattialla, kowasti sidotuna käsistä ja jalwoista. Nyt oli vielä yö; silti ei wiholliset kiirehtineet uhrinsa kanssa; sillä ei he tahoneet yön pimeydessä tehdä niin mieluista työtänsä — täyttää meristä näntelmänsä. Se oli tehtävä päivällä, että saisiwat oikeen iloita, ja nähdä onnetoman kuolon-tuskia. Sentähden odottiwat he päivää.

Lapset, jotka jotain ymmärsiwät, parkuivat surkiasti; mutta pikku Heikki, jota ei vielä ähynnyt mikä asian oikea tarkoitus oli, tuli isänsä rinnoille poikki puolin makaamaan, silitteli isänsä murheellisia kasvoja, ja sanoi: „missi te, isä, olette niin surullisen näköinen? Mikooko nuot julmat wieraat tehdä teille pahaa? Ei he saa suinkaan teille mitään tehdä. Missi nuot nuorat owat teidän jaloisianne ja käsissänne? Puristaako ne, kosta silmänne on kyyneleissä? Jos ne puristaa, niin minä otan ne pois." Samassa alkoi hän pikku-formillansa nuoria näpläämään; mutta muuan wihollisista paistasi pojän käsipuolesta loukoon, josta poika rupesti kauhiasti itkemään. Ei isä ollut pojallensa muuta jaksanut sanoa kuin: „Zumala suunnatsoon ja armahtatsoon sinua rakas lapseni!"

Miti oli melkein aina puoli-pyhöryksissä.

Tällä ajalla olivat wiholliset pitäneet neuwoa, missä he wankinsa teloitaisiwa, ja olivat tulleet siihen päätökseen, että hirttää Mathias oman porttinsa päälle, „sillä" olivat he sanoneet, „sitäh on hauskaa katsoh, kuih hän porttiskh päältäh säärilläh potkih hymästätkh kirjeeh wiejälle Ruotskih." Mutta Mathias, kuullessansa mitä oli aikeissa, rupesti rukoilemaan, ett'ei he häntä porttinsa päälle hirttäisi, mutta weisiwät hänen johonki muualle kuolemaan, muistuttain: että hän oli jo alku-tuttamuudessaansa, heistä sen verran waan armoa pyytännytkin. Tämän wihdoin wiholliset myönsiwätkin.

Seitsemäs luku.

- Pappi-saari ja murha.

Uivan Miiwieskan kirkon kohdalla Kalajoessa on pitkän soikea saari kirkoine törmänsä, kirkkoa kohden etelän puolelle pistävän kauhian jyrkkä-törmäisen, ikääs kuin ympyräisen, lahelman pohjukassa, jonka yliseen päähän loppuu Kalajoen, milt'ei mainioin kirkko-koski. Saari on nyt hyvä heinä-maata, ja on Heikkilän taloin omaisuus. Saaren nimi on tänäkin päivänä „Pappi-saari.“ Kylän-lapset soutelevat usein sinne, lystäys- ja uima-retkillensä. Usein nykhyisten pappienki lapset soutavat sinne tietämättä, niin kuin muutkin lapset, mitä siinä saaresa wanhahan aikaan on tapahtunut. Saaresa kasvaa kaitenlaisia kauniita kukkia, että näyttää siltä, kuin luonto olisi tahtonut seppelöidä sen jonka saari kätkee. Samoin kuin muutkin lapset, samoin minäkin lapsuuteni aikoina, kävin Pappi-saaresa lystäilemässä. Duto nimi, jemminkin kuin ei saari ollut pappilan omaisuuttakaan, synnytti minussa uteliaisuutta. Minä olin silloin huonet-miesjä köyhäin wanhusteni kanssa eräässä talossa, jossa oli sokea ruoti-ukko. Heti uteliaisuuteni herättyä, rupeisin ukolta kyselemään: miksi saaren nimi on Pappi-saari? Ja ukko kertoi aivan niin kuin olemme kuulleet ja eteenpäinki kuulemme. Synvät tunteet valloittivat sieluni, kuullessani ukon kertomusta. — Mutta käykäämme asiaan käsitki.

Di! Ettekö vielä nytkään tiedä, miksi saaren nimi on Pappi-saari? No kohtapa tiedättekini. Päivä oli tullut. Wiholliset olivat walinneet teuraspaikallensa „Kirkko-saaren.“ He lähtivät siis onnetointa wankiansa kuljettamaan teuraspaikallensa. Waimonsa oli niin woimatoimna, ettei jaksanut paikalta liikkua, alituiset sanansa olivat waan: „Mathias, Mathias;“ lasten sunsta ei kuulunut itkun seasta

muuta kuin: „isä, isä.“ Mutta niin vähäpätöisistä asian=haaroista ei viholliset olleet tietävinänsäkään, vaikka niistä rukouksista ja siitä surkeudesta kiwenki olisi luullut pehmenewän.

Mathias oli somitellut, päivää odottaisfansa ja wankina ollesfansa, muutaman wirren, jota oli weisailnut, kuin häntä wiettiin surma=paikallensa. Ehkä mainittu ukko muisti sanasta sanaan senki, olen minä sen walitettawasti, kumminki osaksi, muistostani kadottanut. Ne säikeet, jotka minä muistan, kuuluvat näin:

Soudu jo Luoja Isä
Ja Jesu auttamaan,
Kost' weri pellolle wiedään
Mies nuori kuolemaan!

Mun tähyih orwoiks jättää,
Mun lapsen, puolison;
Ja lyödy ero=kättä,
Ja rientää kuolohon.

Waan Isä Taimahinen,
Heitä nyt huoltakoon,
Ja Henki Ylähinen
Tarpeensa antakoon!

Ei rikos ollut suuri:
Se rakkauts kotimaan,
Ja tämän tähden juuri
Saan mennä kuolemaan.

Waan ei Herra sallit
Tään mennä kostotta;
Ei wuoda syhtöin weri
Wihansa hirmutta!

Korjaa jo laupias Isä,
Korjaa jo sieluni,
Ja woimaa mulle lisää
Kärsimään surmaani!

Tätä omaa tekemäänsä wirttä weisaili kappalaisem=me, kuin viholliset taluttivat häntä Kirrko=saarelle —

surma-paikallensa. Sinne olivat he laittaneet hirsi-puun. Sinne tultuansa sanoi kappalaisemme: „Antakaa minun vielä kerran silmätä kirkkoa ja rakasta kotiani. Kirkkoa, niinkuin sitä, jossa kirkkille sanankuulioilleni niin monta-kertaa olen puhellut sitä Jesuksen autuaaksi tekemäistä oppia; jossa olen puhellut rauhasta, rakkaudesta ja sovinnosta Jumalan sekä ihmisten kesken, enkä semmoisesta hirmuisuudesta, kuin te nyt harjoitate isänmaatamme kohden. Kirkon olette vielä jättäneet polttamatta, senkin oman tarpeen tähden, ja viimeinen pyyntöni on, että vastaakin jätätte. Kyllä siinä on jo kirkkomme osaksi wäärästä, kuin olette kellon siitä ryöstäneet, joka kyllä putosi tuohon woukaan, kuin ei jää pitännyt, mutta joka ei tule meidän eikä teidän käsiinne sinä ilmoisissa itänä. Kotiani sentähden, ett — — — — —”

Samassa julma wihollinen karjasi: „pijäh suuski kiinnikih,” ja toinen seisoi nuora-kädessä mierasä. „Herra Jesu ota henkeni!” sanoi Mathias, ja silloin panivat he nuoran hänen kaulaansa, mutta hänessä ei enään henkeä ollutkaan. — Taiwas oli ottanut hengen, joka sen antanutkin oli. Wiholliset koettivat häntä puistella, mutta turhaan — elämä oli hänen jättännyt.

Tästä heiltä niin odotetusta riemu-juhlastansa, oli tulla suru-juhla. Ei puolta raiwoa ollut heillä nyt, sillä he olivat tulleet lyödyiksi tunnoisfansa; sillä heilläkin oli sydän. Kuitenkin kokivat he nostaa hirtettyysä hirsi-puuhun, jonka jättivät siihen roikumaan taiwaan ja maan välille. Rauwan ei ollut heidän hyvä siellä olla. Askoinen ihme, ja mainaan viimeinen puhet, teki seudun heille itäväksi. Mutta pian unoutuivat he kaikki, ja ryöstäin, polttain ja murhaten alkoivat he matkustaa Wälityhlää kohden, jossa majaili paljo muitakin wihollisia.

Kahdeksas luku.

Hautaus.

Kirkko=saaressa kasoisi siihen aikaan isoja puita. Niiden suojassa oli piilemässä eräs parinkymmen=vuotias poika. Hän oli joessa olevan ison irtanaisen puun avulla sinne uinut vihollista pakoön, kuin oli heitä nähnyt liikkeellä. Hän siis piilopaikastansa näki ja kuuli kaikki. Heti kuin hän piilostansa huomaisi, että viholliset olivat niiltä seuduin ulkonneet, nousi hän ylös ja läksi pappilaan sanomaan mitä hän Kirkko=saarella nähnyt ja kuullut oli. Kummalla kyllä! mutta Annikka oli jotenkin tähdellä toimellansa, sillä ylölliset kärsimiset karaisewat ihmisen hellimmänkin luonnon.

„Tiedätkö, lapseni, Kulolan pako=pirttein sentuja?“ kysyi Annikka pojalta.

„Hywin kyllä“ oli pojan vastaus.

„Mene,“ sanoi Annikka, „mene sinne, ja puhu Koskelan Ryyhstille, kaikki mitä näit, kuulit ja tiedät, ja sano minulta terveisiä, että hän olisi hyvä, ja tulisi minun rakaasta mieswainaatani hirsi=puusta alas ottamaan ja hantaamaan.“

„Kyllä, kyllä,“ oli pojan vastaus.

Poika olikin päässyt sinne jo saman päivän iltana. Pako=pirteillä oli tavallisesti aina wahdit uloh=taalla, jotka, jos vihollinen olisi sinne osannut, olisivat sanan antaneet pako=pirteillä olioille, että olisivat tietäneet olla warusallansa. Semmoinen pako=pirtin wahdi hawaitsi nyt ensimmäiseksi pojan tulon:

„Minkälaisia sanomia sinä tuot kylältä?“ kysyi wahdi.

„Sangen surkioita. Viholliset hirttivät rakastetun pastorimme Kirkko=saarelle.“ Onko Koskelan Rhyösti täällä?

„On. Täällä on itse Rhyösti ja kaikki muutkin ihmiset,“ vastaisi wahdi.

Nyt lähetettiin yhtenä pako=pirtille, jossa poika ker=toi kaikkein kuuluten päivän tapaukset. Syvästi liiku=tettuna kuuntelivat kaikki pojan kertomusta. Kerto=muksen loputtua otti Ryösti lakin päästänsä, pani kätensä ristiin, nosti silmänsä taivasta kohden ja lau=fui: „wannokaamme, pojat, wannokaamme taivaan ja maan edessä, elämän ja kuoleman edessä, että me tahdomme kostaa rakastetun opettajamme kuoleman; elämä olkoon meille vähästä arvosta, taivas älköön meitä auttako enään koskaan, jos emme sitä kosta.” Ryhneleet olivat silloin jokaainoan filmisjä.” Kaikki sissit olivat silloin paljastettuina päin. He wannoi=wat silloin, ilolla ja yksimielisesti — koston walan.

„Meidän täytyy läpi=hyötä lähtiä kylään, ja haudata pastorin ruumis,” sanoi Ryösti, johon kaikki myöntyivät.

„Mutta meidän pitäisi wiedä turwattomalle les=kelle jotain ruakki saaliistamme, joita wihollisilta ryös=timme” sanoi joku joukosta.

„Dikein poikani!” sanoi Ryösti. „Enpä olisi in=nossani sitä enään kufatieji muistanutkaan. Riitof=sia muistuttamastasi!”

Paitalla lähetettiin matkaan. Sellään otettiin min=kä mitäkin, niin kuin: leipää, lihaa, waatteita ja wie=läpä pikku nassakka wihollisilta ryöstettyä wiinaakin maahan=paniaisiksi.

He menivät suoraan Kirkko=saarelle. Murinko nousi juuri silloin, kuin he sinne tulivat. Namu oli niin felttiä ja kaunis. Nousewan auringon säteet kultasi=wat wainaan kaswot; ne olivat niin autuaan näköi=fet. Ikääs kuin hymy oli jäänyt hänen huulillensa, jolla hän näytti kuin olisi tervehtinyt entisiä sanan=kuulioitansa.

Ruumis laskettiin ensin alas hirsi=puusta; hänen kaswonsa pestiin. Sitte laitettiin eräs nuori=mies pappilasta Annikkaakin ja lapsia noutamaan, jotka pai=kalla tulivatkin. Toiset sillä aikaa kaimowat hautaa

saareen; sillä kirkko=maakaan ei ollut siinä tilassa, että sinne olisi saattanut ruumiita haudata. Puu=aidan olivat viholliset nuotioinaan polttaneet, kirkkoa ja ullakkoa hewoissillensa talleina pitäneet; sentähden päättiwät he olewan parasta haudata ruumiinsa saareen, jossa se oli henkensäkin heittänyt. Annikka toi tullessansa käärin=liinaksi mitä taissi, mutta arkkua=kaan ei ollut; sillä se oli mahdotoin, että niin kauwan tohtia yhdesä kohdin olla, että arkun olisi ennäyttänyt tehdä. Ruumis käärittiin ensin liinoihin, sitte hänen päällensä olleeseen päällys=waatteeseen, ja niin laskettiin hautaan. Ei siinä ollut suuri ja loistawa saatto=wäki, mutta sen hartaampi se oli; ei ainuwiakaan filmiä siinä ollut, jotka eivät olleet kirkkailla ja kuumilla kyhnelillä täytetty. Ei siinä ollut pispoja ja kirkkoherroja hautaa wiikimässä, oli waan Kostelan Ryösti, joka puu=lastalla wiskasi multaa arkun päälle, ja ulkoa luki Isämeidän rukouksen ja Herra=siunauksen. Toimituksen loputtua saattiwat he Annikan kotiansa, ja antoiwat hänelle mitä he olivat häntä wasten pako=pirteiltä tuoneet, nimittäin kaisen=laista ruoka= ja waate=wärkkiä.

Joko nyt tiedätte mistä Pappi=saari on nimensä saanut? Jos ette vielä tiedä, niin lisään: kuin Ryösti oli Kirkko=saarelta lähtenyt, oli hän sanonut: „tämä saari on nimenänsä tähän asti pitänyt Kirkko=saari, mutta tästä lähin pitää se kutsuttamaan Pappi=saareksi; sillä se saari ei ole ennen saanut, eikä wastaakaan saa, toista pappia pomesansa kättä.“

Nyt sanoi Ryösti miehillensä: „menkää te taas pako=pirteihin senduille turwattomain turwaksi, minä lähden tiedustelemaan vihollisen liikkeitä, ja iskemään, mihin pappimme murha=miehet owat menneet,“ ja niin lähti hän astelemaan jokiwarta ylöspäin, ja muut sissit pako=pirteille.

Yhdeksäs luku.

Kosto.

Koin pari penikulmaa Olmieskan kirkolta ylös-päin on Wälilylä niminen kylä, jossa oli Padinki nimellinen talo; kylä, niin kuin talokin, kuuluivat silloin Olmieskan kappeliin. Mainitussa talossa oli silloin kauhian suuri pirtti-rakennus, jonka sanottiin olleen seitsentä sylvää päillensäkin; sen olivat wiholset jättäneet polttamatta, senki siitä syystä, että käyttivät sitä omana maja-paikkansa. Siihen he koksivat sen hywyhden, jonka he maakunnasta ryöstivät. Siihen tulivat aina lewähämään ja syömään, kuin tulivat murha- ja ryöstö-retkiltänsä. Paikka oli ikääs kuin linnoitettu. Ei koskaan se ollut wahdetta ja wartioitta; katollakin oli aina yksi wihollisista wartioimassa. Sinne olivat nyt papinkin murhamiehet saapuneet. Minoa wastahakoisuus siinä wihollisille oli se, kuin sissit wäliin käiwät heitä hätyyttämässä, ja usein silloin ryöstivät heidän muona-waransa ja usein tappowatkin heitä; siitä tuli sitte se wihollisten kesken tawallinen kysymys, kuin he toisiainsa kohtaisivat: „onkos sissiih näknyh?“ Tätä meni nyt Ryösti tiedustelemaan. Pikelle Wälilylää päästyhänsä, tapasi Ryösti poika-miehen tiellä, siltä sai hän tietää, että wiholliset oleskelivät siinä kaikki niiltä feuduilta, ja että kirkolta päinki eilen illalla oli tullut usiamyia kymmeniä wihollisia, ja että kuin kirkolta tulleet wiholliset olivat yhtyneet toisiinsa, oli silloin nousnut semmoisen rähäkkä, kätten taputus ja nauru, ett'ei mokomapata poika ennen ollut kuullut, jonka syhtä hän ei tiennyt. Poikakin oli niitä tawallisia sissien lähettämiä tiedustelioita, ja oli oleskellut piilossa pari muorokautta, mutta kuin tunsi Ryöstin, niin uskalsi tulla näkwyiin. „Kirottu ilo. Sen saatte vielä katkerasti maksaa,“ oli Ryösti mimmisnut, kuullessansa pojan kertomusta.

„Onko teidän joukossa sissejä monta miestä?“
 Kyhyi Kyösti pojalta,

„Noin pari-kymmentä“ oli pojan vastaus.

„Onko Kaudaskosten Pekka joukosanne?“

„On.“

„Hän on rivaakka poika ja pysyn perän suoraan pitäjä, hänenkä tähtyy wälttämättä tulla,“ puhui Kyösti ikääs kuin itseksensä. Kyösti fanoi sitte pojalle:

„Sano nyt terveisi Kaudaskosten Pekalle ja muillekin miehille, että he tulisiwat, heti kuin joutuwat, Kulolan pako-pirteille. Heitä kyllä tätä nyhyä wenny kolmeen sataan, mutta teillä parikymmentä ja meillä kolmisenkymmentä ja kyllä rivaakkaita poikia, jotka ymmärryksellä tähtettyinä owat enempi kuin kolme sataa. Meidän tähtyy koirille kostaa. He owat eilen murhanneet meidän rakkaan opettajamme. Wie näitä terveisiä miehille; me odotamme teitä ennen sa-notusfa paikassa.“

Kuten Kyösti oli käskenyt, tuliwat toisetkin sissit Kyöstin tykö, jossa neuvoteltiin: kuinka ja miten olisi menetteleminen, että suurin hyöty saataisiin wihollisen voitosta, ja miten vähimmällä mies-kululla päästäisiin; sillä „ei pisareetta merta soubeta.“ Sen tähden päättiwät he walita sumuisen yön rynnäköksensä, ett'ei wihollinen, joka aina oli warusallansa, olisi saanut heistä ennakkuudelta tietoa. He siis warustiwat aseitansa sen päivän, ja Kyösti puhui toisillekin, kuinka he oliwat wannoneet pyhän walan, kostaaaksensa wihollisille pappinsa kuoleman, johon walaan toisetkin suostuiwat.

Ensimmäinen yö tuli, ja se tuiki paksu-sumuinen; sillä nyt oli jo jotensakin syksy. Näyttää siltä, kuin koston-enkeli olisi tiennyt heidän hankkeensa.

„Nyt pojat matkaan; koston hetki on tullut,“ lausui Kyösti.

„Matkaan, matkaan; koston hetki on tullut,“ huu-

siivat miehet yhteen ääneen iloisesti, ja lähtivät sa-
moamaan halki sydän-maiden Wäliskylää kohden. Sin-
ne tulivat he noin aamu-puoleen yötä, jolloin sumu
oli kaikkian paksuimmallaan. „Patingin ison pirtin“
harjalla, sumun seasta, näkyi sisseille wihollis-wahti.
Miehet tulivat aukion rintaan vähän warattomasti,
että wihollis-wahti huomasi heidän liikuntonsa, mutta
ei kuitenkaan huomannut heitä niiksi ja niin waaral-
lisiksi, kuin he todella oliwat, waan alkoi sisseille sel-
wään kuulawasti laulamaan: „moat ylenöh, metsät
lähenöh; moat ylenöh, metsät lähenöh.“

„Onko sinussa Pekka miestä?“ kysäsi Rhyösti, wie-
ressänsä olewalta nuorelta mieheltä.

„Kysyitte niin kowin äkkiä, että olin vähällä säi-
kähtää; mutta olettehan ennenkin minuun luottaneet
— miksi siis sitä kysyitte?“ wastasi Pekka.

„Sinä olet aina ollut kunnon-poika, enkä minä
huonoutesi tähden nytkään sinulta sitä kysynyt, ajat-
telin waan sinulle omistaa, milt'ei sukkelimman ja
waarallisimman työn. Miten tuo laulu-metsä tuolta
katolta ensinki saataisiin pois?“ sanoi Rhyösti.

„Kuin ei muuta parempata liene, niin pian kaiteti
tuo tuolta tuiskahtaa; putoohan tuo harakkakin len-
toon, kun ma pysyni kohti pidän, saatikka sitte tuo-
moinen miehen-mökölä niin mainion tukewan pirtin
katolta, waitkapa sumuakin ja hämärää on,“ wastasi
Pekka innokkaasti.

„No no poikani,“ sanoi Rhyösti; mutta tiedätkö
sen, että jos ei se hywästi käy, niin onnettomat me. —
Siis päähän.“

„Waitka filmään“ oli Pekan wastaus. — „Toko
nyt?“

„Maltas poikani!“ toiwotti Rhyösti. „Meidän
täytyy vähän ensin tuumitella. Niin pian kuin me
kuulemme pyys laukauksen, ja silloin ei kuulu haa-
woitetun walitus-huutoa, niin siitä arwaamme, että

hyvästi kävi, ja silloin me kaikin töytäämme pirtin ympäri, valloitamme oven ja affunat, mutta oven ensiksi ja tukewimmin; sittepä hän on aikaa tuumitella, kuin se on tehty, mitä sitte on tehtävä. Noh, Sumalan nimeen Pekka! Konttaa ensin tuota pellon-ohjaa myöten lähemmäksi; mutta muista, että — otsaan!"

"Vaikka filmään," mumiisi Pekka.

Ja Pekka lähti.

Jok'ainoan sydän tykytti; ei kukaan tohtinut oikeen hengittäätään. Jok'ainoalla oli pelko ja toivo Pekan ampumisesta. Yht'äkkiä tuiskahti tuli pellon-ohjasta, paukaus kuului vähän jälestä — ja äänetöinnä, hengetöinnä tupsahti vihollis-wahti alas katolta. Silloin miehet metsän rinteestä töytäsiwät käsiksi vihollisen asemaan, ja filmin-räpähtessä oliwat owi ja affunat valloitetut. Kuitenkin pääsi wiisi vihollista owesta tormaamaan porstuaan, jossa saiwat yhden urhoollisen sisin pistää kuoliaaksi, waan pian oli ne wiisi sullottu; Pekka ennätti osallensa wiidestä saada kaksi. „Poltetaan nuot pirut," huusi eräs sisfeistä innossansa!

„Ei niin," sanoi Rhyösti malttawasti; „meidän pitää vähän mieltä. Jos me heidät polttaisimme, niin tekisimme itsellemme suuren wahingon. Ensiksikin palasi niin awullinen huonet, joita he owat kyllin jo polttaneet, ilman meidän polttamattamme ja hywin kyllä tarmitsee ihmiset suojaksensa mitä heiltä on säästynyt. Toiseksi on heillä sijällä paljo maakunnasta rhyötettyä tawarata, jotka kyllä mekin tarwitsemme, jotka myös palasi. Ei. Tapetaan he ennen sawulla."

„Tapetaan sawulla, tapetaan sawulla," huusiwat miehet.

Ryht tuliwat viholliset hirmuiseen hätään, kuin näkiwät ett'ei mitään auttanut. He rukoiliwat hartaasti että päästää heitä pois. Kyllä silloin oli: „parton, parton, ja armoah, armoah," heidän suus-

sanja, vaikka ei heidän korviinsa sitä koskaan mahtunut; sentähden sissit vastasivat: „jos te olisitte kerrankaan ennen armahaneet, niin me nyt armahaisimme teitä, sen jälkeen kuin olette itse eläneet, sen jälkeen nyt saatte.

Sissit rupešivat kantamaan olkia ja kuivia sammalia katolle, sytyttivät niitä palamaan, ja kuin pirtti oli sisälle lämpiävä, niin oli siinä lakeinen; siitä pudottivat he palavia sammalia ja olkeja sisään, niin että pirtti pian sawulla täytettiin. Wiholliset koetti nyt lahjoilla pyrkiä poijes, ja tarjosivat affunasta raha kuffaroita ja muita kalliita kaluja, ja sanoivat: „otah rahaah, peästäh pois,” mutta sissit lyötä paukauttivat jollakulla aseella heitä käteen, että raha kuffarot ja muut putoisivat ulkopuolelle ja sanoivat: „rukoukhan meidän pappikin, jonka murhasitte tällä wiikolla, ja ette sitäkään armahaneet. Ja monta muuta rukousta olette kuulleet ja ette ole niitä ottaneet korviinnekaan. Jos nyt teidän päästäisimme, niin olisitte kukatiesi paikalla niskassamme ja silloin ei rukoukset auttaisi.”

Sissit panivat waan niinkauwan sawu-aineitansa, että kaikki tupehtuivat sawuun.

Tämäkin oli hirmuinen näkö. Puolipöörtyneet viholliset, vielä fitte tunko-tiheässä, kuollon-tuskisansa juoksentelivät sawun lähäyttävän moiman kanssa taistellen, toisiinsa ja seiniin kopiksi, siksi että nääntyneinä kellistyivät lattialle ja osaksi lakeisen kohdalla palamaan nuotioon. Pirtti ei sentähden palanut, kuin viholliset olivat lattian siitä puinansa polttaneet ja oli siis waan maa-lattia.

Sitte kuin työ oli tehty, otti Ryösti lafin päästänsä poijes, ja lausui nämät merkilliset sanat: „niin kuin olemme taiwaan ja maan edessä wannoneet, olemme nyt weri-wihollisillemme kostaneet. Ei meidän pidä iloa vihollisen onnettomuudesta, sillä hekin

owat ihmisiä, joilla on sydän ja sielu niinkuin meilläkin, ehkä kappaletta raajempi; sentähden osoittaakkaamme heille ihmisyyttä, siinä missä meidän sopii; tehkäämme heille jalommasti kuin he ovat meille tehneet, ja — haudatkaamme heidän ruumiinsa." Kaikki sisfit olivat myös awo-päin. Syvä hiljaisuus valitti heissä. Ei kellään heistä ollut rietasta riemua loistawasta voitostansa. He eivät tehneetkään sitä ilosta ja lystiksensä, waan pakosta. „Jos me heiltä rauhan saisimme, niin saisivat he myös meiltä," janoi joku sisfeistä.

Sitte kuin he olivat haudanneet kaikki wiholliset, joita oli noin kolminen sataa — sillä heistä ei yksitään päässyt — ottivat he heidän jällelle jääneet tawaransa ja kuljettivat ne pako-pirteillensä, joissa oli kyllä tarwitsioita sekä ruan että waatteen puolesta, ja oleskeliwat siellä vielä monta-wuotta. Ruoka-aineita ei heillä wihjeltyjä ollut, mutta waan se mitä metsä antoi. Toki wäliin saivat sisfit wihollisilta ryöwätyksi rawitsewampiakini ruoka-aineita.

Annikkakaan ei tullut aikaan niin autiossa ja rauhattomasssa kylässä ihan lapsinensa, waan muutti pako-pirteille, siellä yhteisesti jakamaan sekä saaliit että kärsimiset.

Ryösti oleskeli waan enimmiten kotonansa, ja teki sisfinensä wihollisille roimeita. Rauwan aikaa sen tapauksen jälkeen, oli niillä seudivin isosti rauhasempi wihollisista, sillä he pelkäisiwät Ryöstiä ja sisfejängsä pahemmin kuin pirua.

„Nyt luulen jo tähdellisesti käsittäwäsi, minkälainen seurakunnan-kosto" oli.

Loppu.

318. IX. 46.

Hinta: 40 penniä.

Suom. launo k. l.

Päivärinta

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 102 2041

MB9827

